

УДК 140.8./141.142.165.745

**БЛАГОГОВІННЯ ПЕРЕД ЖИТТЯМ А. ШВЕЙЦЕРА ЯК УТВЕРДЖЕННЯ
СЕНСУ ЖИТТЯ (КРИТИКА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ А.
ШОПЕНГАУЕРА)**

Лідія Сафонік

*Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет, кафедра філософії
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: filos@franko.lviv.ua*

Опираючись на компаративний аналіз філософського спадку німецьких філософів показано, що морально-етична концепція благовоління перед життям А.Швейцера базується на принципі волі до життя А.Шопенгауера.

Підкреслено, що воля до життя А.Швейцера, на відміну воля до життя А.Шопенгауера, прагне до єднання з іншою волею до життя. Порятунком живого або допомога живому – це уникнення роздвоєння волі до життя (руйнація одного життя іншим).

Етичне є благоволінням волі до життя. перед волею до життя іншої людини. Наголошено, на думці А.Швейцера, що через покору вступаємо в світ етичного, отже боротьба з собою і власна правдивість – це засоби впливу на інших.

Ключові слова: воля до життя, благовоління перед життям, етичний принцип, сенс життя, безсенсовість буття, покора.

Одним з найавторитетніших знавців та критиків морально-етичної концепції А.Шопенгауера вартує назвати А.Швейцера, німецького філософа, мораліста та теолога. А.Швейцера називають генієм людяності, великим гуманістом, маючи на увазі його безкорисну діяльність в Екваторіальній Африці та боротьбу з атомною зброєю за що його удостоїли Нобелівської премії. Життя А.Швейцера – це приклад єдності помислів та дій, діяльнісне та духовне діяння мислителя органічно поєднуються у його етичній концепції благовоління перед життям.

Мета статті полягає в завданні, опираючись на порівняльний аналіз філософського спадку німецьких філософів показати, що морально-етична концепція благовоління перед життям А.Швейцера базується на принципі волі до життя А.Шопенгауера. Наголошується на обмеженості філософського принципу волі до життя А.Шопенгауера як світо- і життєзапаречення, оскільки в ньому закладена неможливість його послідовного розвитку.

А.Швейцер показує переваги філософської позиції А.Шопенгауера над його попередниками. Зазначимо, що для Спінози сенс світового процесу у появі вищих сутностей, які пізнають себе в абсолютному; для Фіхте – у тому, що устремління абсолютного до діяльнісного начала пізнає себе як етичний принцип у тих же вищих сутностях; для Гегеля – у тому, що абсолютна ідея пройшовши певні стадії свого

розвитку, приходять до пізнання самої себе як абсолютної ідеї. Як бачимо А.Шопенгауер перебуваючи в орбіті проблематики німецької класичної філософії, зумів подивитися на неї неначе з боку і зрозумів безперспективність такого напрямку розвитку думки. Велич помислів цього філософа полягає в тому, що у вищих сутностях абсолютне (світова воля до життя), пізнавши саму себе, відмовляється від інстинкту життєствердження, адже, що таке західноєвропейська філософія як не поступ і утвердження оптимістичного світосприйняття і світорозуміння.

Німецький мислитель вперше в філософію вводить живу людину з душею, яка здатна переживати, страждати і навіть більше того - робити вибір. Саме в людині бере свій початок воля до життя з ціллю звільнення від тривог і страждань з метою досягнення душевного миру і без людини не може існувати світ, оскільки без людини він втрачає сенс існування. І саме в цьому полягає оптимізм філософської позиції А.Шопенгауера, який він почерпнув з усієї канви західноєвропейської філософії. Ця доля оптимізму його філософії перетікає в песимізм, який домінує в його морально-етичній концепції. Ми маємо на увазі те, що засадничим поняттям його етики є Ніщо. Як ми знаємо поняття Ніщо є засадничим для філософії модерну ХХ сторіччя загалом.

А. Швейцер, порівнюючи погляди А.Шопенгауера та представників індійської філософії, наголошує на тому, що: "Песимістичному світогляду Шопенгауера не властива та велич і спокій, якими наділені індійські мудреці. Він веде себе як нервовий і хворобливий європеець. Там, де східні мудреці з величчю вступають у світ надетичного, досягнувши у всій глибині ідею звільнення від світу, і минають добро і зло як етапи, які давно перейдені, Шопенгауер виглядає бідним європейським скептиком" [3, С. 181]. А.Швейцер дорікає Шопенгауеру, що він створив етичне вчення, але жити згідно якого він не може. "Нездатний жити, згідно створеного ним світорозуміння, – пише А.Швейцер, - він чіпляється за життя, як за гроші, віддає перевагу гастрономічним насолодам більше, ніж насолодам любові, зневажає людей сильніше, ніж їм співчуває"[3, С. 181]. У праці "Світ як воля і уявлення" А.Шопенгауер, виступає проти того, щоб той, хто пережив священний поворот перетворювався у святого, "Взагалі, – пише він, – дивно вимагати від мораліста, щоб він проповідував інші чесноти, окрім тих, якими наділений сам" [4, С. 398].

На думку А.Швейцера, у Шопенгауера та індійців будь-яке етичне діяння є лише ланкою світо- і життєзаперечення, а отже є ілюзорним або чисто теоретичним; їм невідоме співчутливе переживання, воно не має сенсу, як і не має сенсу будь-яке діяння у цьому світі. Співпереживання Шопенгауера, вважає А.Швейцер, є лише "розсудковим співпереживанням", а ще вище, ніж етика у нього стоїть аскетизм. [3, С. 180]

Все, що служить придушенню волі до життя, – згідно позиції А. Шопенгауера – цілком виправдано. Правильно роблять ті, хто відмовляється від любові до своїх нащадків з наміром зменшити кількість життів на Землі. Хто в результаті зрілих роздумів вибирає самогубство і після повного применшення волі до життя шляхом утримання від їжі, подібно до брахманів, намагається загасити вогонь лампи, той поступає, як істинний мудрець. Засуджувати можна лише самогубство з відчаю, оскільки воно не узгоджується з дійсним життєзапереченням, навпаки воно лише

підтверджує життєстверджуючу волю, яка при певних обставин є незадоволеною умовами, в яких вона перебуває [3, пар.69].

Німецький мислитель шукає втечі від егоїзму світової волі і вбачає сенс життя у самотності, аскезі та навіть припускає думку обдуманого та зрілого самогубства “смерть - великий привід для того, щоб завершити своє існування в якості Я; благо тим, хто цією можливістю скористається”[6, С.131] Для А. Шопенгауера добровільне зречення життя – це вияв свободи волі. Він наголошує: “... вмирати добровільно, вмирати з охотою, вмирати радісно – це перевага людини, яка досягнула резигнації, перевага того, хто відкинув і заперечив волю до життя. Тому що тільки така людина дійсно, а не на словах хоче померти, - йому не потрібно, він не вимагає безконечного посмертного існування своєї особи”[4, С.132].

Солідарними у критиці А.Швейцером позасмисловості буття А. Шопенгауера є С.Франк, М.Бердяєв, Й.Гессен та інші. Так, С.Франк наголошує на тому, що особисте життя людини, у якому є відсутній справжній центр видається ігрищем сліпих сил долі, точкою схрещення безглузких випадковостей, але завдяки зусиллям нашого самопізнання стає таким що набуває значимості, а всі випадковості, всі удари долі набувають для нього сенсу “наче самі собою вкладаються як необхідні ланки у те ціле, здійснити яке ми покликані” [6, С. 193]

Кризова доба спонукає людей до вирішення своїх проблем шляхом добровільної відмови від життя навіть, якщо вони нічого не знають про морально-етичну концепцію А. Шопенгауера. М.Бердяєв спростовує трактування самогубства як вияв гідності і сили людського духу, в статті “Про самогубство”, він наголошує, що самогубство – це злочин проти життя і смерті, психологія самогубця – це психологія образи. Саме таке уявлення про вихід з такої скрутною життєвою ситуації можна назвати рабською психологією, на відміну від психології провини, за якою стоїть вільна людина[1, С. 104].

Й.Гессен звертає увагу на те, що, що незалежно від життєвої ситуації “це питання таке важливе, що уникнути його просто не можливо. Ухилитися, відвернутися від нього нам не вдається. У житті кожної людини бувають години, коли воно владно проникає в її свідомість. Людина відчуває, що її торкнулася, зачепила таємниця життя” [2, С. 11]. Й.Гессен, заперечуючи позиції А.Шопенгауера наголошує, що коли людина “... твердячи про нікчемність і безглуздість життя, усе ж таки не відмовляється, як самогубця, від нього, а живе далі, то цим засвідчує власне переконання, що в такому житті ще вбачає певний сенс, принаймі віддає йому перевагу перед самогубством ”[2, С. 14]. Людині вартує спробувати проникнути у свій внутрішній світ, вдатися до самоусвідомлення й духовного самопоглядання - підкреслює Гессен Й. [2, С. 20]. На думку цього мислителя, окрім волі до життя має місце воля до духу.

Проте вартує відзначити, що А.Швейцер бачить достоїнства етичної концепції А.Шопенгауера, а саме у тому, що Фіхте, Кант, Гегель, Шлейєрмахер, соціологи – утилітаристи намагалися виключити з етики співпереживання, яке не вписувалося в їхні теорії. Шопенгауер знімає цю заборону і дозволяє людині прислуховуватися до свого серця. Філософ з подивом дивиться на те як Фіхте, Гегель роблять спробу переоцінити значення етичної ролі держави. На протипагу їм А.Шопенгауер розуміє, що не вартує намагатися втиснути в рамки етики речі, які їй не властиві і навіть є чужими. Мусимо додати, що оскільки у філософ чудово розуміє,

що етика відноситься до буття по іншому, ніж сам світ і оскільки його світовідчуття є світо- і життєзапаречення, то йому немає потреби відштовхуватися від Христа і релігійної етики.

Ідеал бездіяльності, а отже розуміння марноти буття, стоїть на шляху етики любові у етичній концепції Шопенгауера. Любов цього філософа звучить тихо, оскільки він несе людині вчення про спокій, самотність і тишу, яких так бракує сьогоднішньому світу. Філософом, який в дечому близький по духові Шопенгауеру, можна вважати С. Франка, “філософа кризи”, оскільки в його працях відчувається вся глибина розчарування світом у час руйнації звичних ідеалів та сподівань. Шукаючи сенс буття він відзначає, що жодне діло не може собою надати сенс людському життю, тому аналізуючи кризову добу початку ХХ сторіччя наголошує: “Завжди в цьому світі буде панувати безсенсова випадковість, завжди людина буде безсилою билинкою, яку може погубити й земна спека, і земна буря, завжди її життя буде коротким відрізком, у який не вмістити бажаної і такої, що надає сенсу життю, духовної повноти, і завжди зло, глупота й сліпа пристрасть будуть панувати на землі”[6, с. 143]. Дивовижно і те, що ці слова С. Франка перегукуються зі словами Блезе Паскаля, про те, що людина лише билинка у світі, але думаючи і саме це виокремлює її з поміж усього існуючого.

А.Швейцер у цьому солідарний з С. Франком і Блезем Паскалем і наголошує: “...Стати моральною – це означає стати істинно мислячою людиною”[3, с. 217]. Відповідно напрошуються аналогії з Сократом, який також вчив про те, що знання про те, що таке добро і добрі вчинки це те саме.

Для А.Швейцера пізнання – це передусім переживання. Він критикує Шопенгауера, який бачить завдання філософії в окресленні сутності світу в абстрактних, загальних і чітких поняттях і декларування її у вигляді таких рефлексивних відображень в стійкі поняття розсудку. На думку А.Швейцера саме таким чином філософія Шопенгауера здійснює акт самогубства. “Тегель з повним правом говорив, що філософія є рефлексуюче, а не імперативне мислення, бо його філософія не прагнула бути чимось іншим. “Світ як воля і уявлення”, тим не менше, звертається до волі до життя в повчальному і заклинаючому дусі. Таким чином ця книга має бути життєсповіддю самого автора”[3, С. 181]. “Пізнання, яке стало переживанням, не перетворює мене по відношенню до світу в чисто пізнаючий суб’єкт, - продовжує свою думку філософ, - але викликає в мені відчуття внутрішнього зв’язку з ним. Воно наповнює мене почуттям благовоління перед таємничою волею до життя, яка проявляється в усьому. Воно запрошує мене мислити і дивуватися і веде мене до висот благовоління перед життям”[3, С. 217].

А.Швейцер критично ставиться до положення “Я думаю, отже існую” Декарта і наголошує, що: “Це бідне, довільно вибране начало веде її безповоротно на шлях абстракції. Його філософія не знаходить контакту з етикою і затримується в мертвому світо- і життєзапареченні. Істинна філософія має виходити з із самого безпосереднього і всеохоплюючого факту свідомості. Цей факт звучить так: “Я – життя, яке хоче жити, я – життя серед інших життів, яка хоче жити” ”[3, С. 217]. Безумовним є і те, що А.Швейцер, тривалий час проживши в Екваторіальній Африці, працюючи лікарем, просвітитником, бачив увесь тягар життя, який падав на плечі знедолених людей, які змушені боротися зі злиднями, невиліковними хворобами, голодом. На противагу етиці Шопенгауера, якій байдуже життя іншої людини, етика

А.Швейцера полягає в тому, що людина потребує висловлювати благоговіння перед будь-яким життям.

А.Швейцер ставить в заслугу Шопенгауера те, що він не обмежив свою етику питанням відношення людини до людини і перший проголосив любов до тварин. Він наголошує на тому, що оскільки тварин використовували в якості піддослідних, то “звідси витікає для кожного із нас необхідність робити по відношенню до будь-якої тварі добро.” Філософ продовжує: “Коли я допомагаю комасі вибратися з біди, то цим лише намагаюся применшити вину, яка лежить на людині по відношенню до іншої живої істоти. Там, де тварину присилують служити людині, кожен із нас має турбуватися про зменшення страждань, які вони відчувають заради нас”. [3, С. 223] А.Швейцер закликає нас до гуманності, оскільки там, де закінчується гуманність, етики більше немає, там починається псевдоетика. Мислитель запрошує нас до вчинку заради іншого: “Відкрий очі і пошукай, де людина або група людей потребує трохи твоєї участі, твого часу, твоєї дружньої співучасті, твого товариства, твоєї праці. Можливо ти зробиш добру справу людині, яка є одинокою, або озлобленою, чи хворою, чи невдахою” [3, С. 225] І в той же час філософ закликає бути готовим до розчарувань.

А.Швейцер критикує Шопенгауера за те, що йому незнайоме співчутливе співпереживання, в його системі воно не має сенсу; йому дуже далеко до любові і взагалі співпереживання занадто вузьке, щоб бути моральним принципом, любов більш всеохоплююча, оскільки в ній є співпереживання, радість, взаємне устремління. Воля до життя А.Швейцера, на відміну воля до життя А.Шопенгауера, прагне до єднання з іншою волею до життя. Порятунком живого або допомога живому – це уникнення роздвоєння волі до життя (руйнація одного життя іншим). “Етичне є благовоління моєї волі до життя перед іншою волею до життя” [3, С. 227]. На думку А.Швейцера лише через покору вступаємо в світ етичного, отже боротьба з собою і власна правдивість – це засоби впливу на інших.

Мислитель-гуманіст стверджує, що добре є те, що служить збереженню життя і людина має добре усвідомлювати наскільки необхідною шкода живому. Ми завжди повинні зважати на те, чи маємо право приносити в жертву тваринне або рослинне життя. Можна поставити запитання: “Чи легко так жити, чи може людина взяти на себе таке зобов’язання”, особливо в наш тяжкий час. Правда А.Швейцер не вимагає від людини взяти непосильний тягар на свої плечі, він закликає робити “маленькі” вчинки, непомітні кроки допомоги, які в нашій силі. А.Швейцер наголошує на тому, що ми повинні плекати в собі бажання применшити вину антигуманних вчинків, ми не можемо дозволити собі втечу (як пропонує Шопенгауер) в світозаперечення, оскільки цей шлях веде в нікуди. Людина повинна прагнути привнести в своє життя більше людяності і внутрішньої свободи. “Тільки розуміння і довіра, завдяки яким ми взаємно об’єднуємося і отримуємо велику владу над обставинами, виникнуть тоді, коли всі будуть знаходити в інших благоговіння перед життя інших людей, уважне відношення до їх матеріального та духовного добробуту як внутрішньо усвідомлені і дійсні моральні переконання” [3, С. 233-234].

А. Швейцер задає собі запитання: “А чи має майбуття філософія Шопенгауера”. Відповідь є такою: “В сутності самого світо- і життєзапаречення, яке він видає за етику, закладена неможливість його послідовного розвитку. Вже в

брахманів і у Будди ця філософія змушена зробити значні поступки у бік життєстверджуючого світосприйняття”[3, С. 182].

Закономірним виглядає те, що Ніцше як яскравий представник “філософії життя” та певною мірою учень Шопенгауера, утверджує волю до влади як світо- і життєствердження. Ніцше дозволяє людині реалізувати сенс свого життя тільки за умови свобідного і абсолютного утвердження всього того, що в ній є, зокрема волі до влади та усіх бажань. У переможній насолоді від життя утверджується саме життя і в такому возвеличенні життя утверджується сенс буття.

У підсумку зазначимо, що філософський спадок Шопенгауера і Ніцше, вивчений і досліджений в єдності принципів, надає нам приклад цілісного бачення проблематики людини, а філософська думка А.Швейцера доповнює їх філософську візію прикладом потягу до дії в самому серці знеболеного буття людини.

Наголосимо на тому, що Швейцер дійсно був великим гуманістом і його вчення посідає одне з чільних місць в скарбниці світової філософії, етики зокрема та гуманізму в цілому.

Список використаної літератури

1. Бердяев М. О Самоубийстве: Психологический этюд / Н. А. Бердяев. – М. : Изд-во МГУ, 1992. – 24с.
2. Гессен Й. Сенс життя / Йоганнес Гессен ; пер. із нім. Максима Маурітсона. Київ : Пульсари, 2009. – 134 [1]с.
3. Швейцер А. Благоговение перед жизнью / А. Швейцер / сост. и послесловие докт. филос. наук А. А. Гусейнова ; Общ. ред. А. А. Гусейнова и М. Г. Селезнева. – М. : Прогресс, 1992. – 576 с.
4. Шопенгауер А. Смерть и ее отношение к неразрушимости нашего существа / А. Шопенгауер / Избранные произведения / А. Шопенгауер ; сост. и автор вступ. ст. и примеч. И. С. Нарский. – М. : Просвещение, 1992. – С. 81–132.
5. Шопенгауер А. Світ як воля і уявлення / А. Шопенгауер / Избранные произведения / сост. и автор вступ. ст. и примеч. И. С. Нарский. – М. : Просвещение, 1992. – С. 81–132.
6. Франк С. Сенс життя / С. Франк // І. Жеребило. Проблема сенсу в житті української середньовічної філософії / І.В. Жеребило ; Національний банк України ; Львівський банківський інститут. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – С. 121–223.

*Стаття: надійшла до редакції 24.05.2011
прийнята до друку 30.11.2011*

A. SCHWEITZER'S REVERENCE FOR LIFE AS ADOPTION OF THE SENSE OF LIFE (CRITIQUE OF MORAL AND ETHICAL CONCEPTS OF A. SHOPENHAUER)

Lydia Safonik

*Ivan Franko National University of Lviv,
Institute of Philosophy, Department of Philosophy
Universytetska str, 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: dfilos@franko.lviv.ua*

The article focuses on the analysis of moral and ethical concepts of the German philosopher, humanist and theologian A. Schweitzer. A. Schopenhauer on the basis of a philosophical system creates the theory of reverence for life as adoption of the sense of life.

Basing on analysis of philosophical heritage of the two German philosophers A. Schweitzer's and A. Schopenhauer's, the article shows that the moral and ethical concept of grace to the life of A. Schweitzer is based on the principle of A. Schopenhauer's desire for live. The same time A. Schweitzer showed the limitations of philosophical principle of the of grace to the life of A. Schweitzer.

In the article is emphasized that the desire for live of A. Schweitzer, as opposed to the desire for live of A. Schopenhauer, tends to unity with the other's desire for live.

Keywords: desire for life, reverence for life, ethics, sense of life, humility.

БЛАГОВОЛЕНИЕ ПЕРЕД ЖИЗНЬЮ А.ШВЕЙЦЕРА КАК УТВЕРЖДЕНИЕ СМЫСЛА ЖИЗНИ (КРИТИКА МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ А.ШОПЕНГАУЭРА)

Лидия Сафоник

*Львовский национальный университет имени Ивана Франка
Философский факультет, кафедра философии
ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина
e-mail: filios@franko.lviv.ua*

В статье опираясь на компаративный анализ философского наследия немецких философов А. Швейцера и А. Шопенгауэра показано, что морально-этическая концепция благоволение перед жизнью А. Швейцера базируется на принципе воли к жизни Шопенгауэра.

Отмечено, что воля к жизни А. Швейцера, в отличие воля к жизни А. Шопенгауэра, стремится к единению с другими волями к жизни. Спасение живого или помощь живому – это избежание раздвоения воли к жизни (разрушение одной жизни другой). Этическое есть благоволение моей воли к жизни перед другой волей к жизни. Отмечено, значимость мысли А. Швейцера, что через смирение вступаем в мир этического, следовательно борьба с собой и собственная правдивость – это средства воздействия на других.

Ключевые слова: воля к жизни, благоволение перед жизнью, этический принцип, смысл жизни, бессмысленность бытия, смирение.